

УКРАЇНЬСЬКА
ГЕЛЬСІНСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

ЗВІТ

за результатами
проведеного моніторингу
дотримання права
на працю працівників
закладів середньої освіти
у м.Запоріжжі

2022 PIK

ВСТУП

24 лютого 2022 року в результаті широкомасштабного вторгнення військ Російської Федерації на територію України та бойових дій, було порушено звичний перебіг життя кожної людини на території України. Внаслідок цього виникли проблеми із дотриманням прав людини на території України через фактор небезпеки для життя і здоров'я, окупації і порушень міжнародного гуманітарного права Російською Федерацією.

Внаслідок бойових дій та масованим знищенням цивільної інфраструктури, що супроводжується жертвами серед цивільного населення, неможливістю забезпечення базових потреб населення на окупованих територіях, кількість біженців та внутрішньо переміщених осіб продовжує зростати. За даними Агентства ООН у справах біженців станом на 25 серпня 2022 року з початку повномасштабної війни Україну залишили 11,1 млн осіб та повернулось додому 4,7 млн.¹ За останніми даними Міністерства з питань реінтеграції та тимчасово окупованих територій України станом на 25 липня 2022 року було зареєстровано 3,4 млн. громадян².

З початку широкомасштабного вторгнення військ Російської Федерації на територію України м.Запоріжжя стало прифронтовим містом і почало приймати біженців з Запорізької, Донецької, а згодом із Херсонської областей.

За останньою інформацією Запорізької міської ради, станом на 14 серпня 2022 року з 24.02.2022 р. – м. Запоріжжя прийняло 210 523 евакуйованих людини, серед них 56 741 дитина³.

Вказані дані актуалізують питання дотримання державою своїх зобов'язань в умовах різкого збільшення населення на тій чи іншій території, при наявних матеріально-технічному забезпеченні.

¹ <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> - Агентство ООН у справах біженців.

² <https://minre.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-pragnemo-shchob-yakomoga-bilshe-vpo-znayshly-robotu> - Міністерство з питань реінтеграції та тимчасово окупованих територій України.

³ <https://zp.gov.ua/uk/articles/item/14963/z-pochatku-vijni-zaporizhzhya-zustrilo-ponad-56-tisyach-evakujovanih-ditej> - Запорізька міська рада

З 24 лютого 2022 року були порушені і суттєво зазнали змін усі сфери суспільного життя в Україні, включно і сфера середньої освіти. Суттєвими викликами стали переселення учнів та вчителів, виїзд вчителів за кордон, відсутність технічної можливості ведення занять дистанційно. Завершення навчального року 2021/2022 завершилось з прогалинами у викладанні тих чи інших дисциплін, через відсутність вчителів у школах.

З наближенням вересня та нового навчального року 2022/2023 питання налагодження і перебігу навчального процесу набуває значної актуальності. Батьки все більше задаються питанням продовження навчання, безпекою навчання, його формою та викладанням всіх дисциплін у відповідності до навчальних програм.

Таким чином дотримання права на отримання середньої освіти дітьми – є залежним від дотримання права на працю працівників закладів середньої освіти у м. Запоріжжі, від тих хто має фах надавати якісну освіту.

II. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ

Методологія моніторингу включає в себе дослідження та оцінку стану дотримання права на працю працівників закладів середньої освіти у м. Запоріжжі з наближенням нового навчального року 2022/2023, з огляду на існуючі виклики у сфері середньої освіти у лютому-червні 2022 р.

При дослідженні використовувались методи:

- власне спостереження
- веб-контент аналіз офіційних сайтів розпорядників інформації
- пошук інформації у відкритих джерелах
- інформаційні запити до розпорядників інформації
- інтерв'ю/опитувань з працівниками закладів середньої освіти у м. Запоріжжі, що звертались по правову допомогу до Громадської приймальні УГСПЛ у Запорізькій області
- верифікація зібраної інформації на предмет її відповідності національним стандартам

Результатом моніторингу є виконання наступних завдань:

- 1) Зібрати офіційну та неофіційну інформацію про стан дотримання права на працю працівників закладів середньої освіти у м. Запоріжжі з 24.02.2022 р. по серпень 2022 року
- 2) З'ясувати та проаналізувати на предмет відповідності чинному законодавству України питання працевлаштування, відпочинку, умов праці та звільнення працівників закладів середньої освіти у м. Запоріжжі з 24.02.2022 р. по серпень 2022 року
- 3) Встановити випадки порушення права на працю працівників закладів середньої освіти у м. Запоріжжі з 24.02.2022 р. по серпень 2022 року

- 4) Розробити рекомендації для забезпечення дотримання права на працю працівників закладів середньої освіти у м. Запоріжжі з 24.02.2022 р. по серпень 2022 року

Моніторинг базується на наступних основних принципах:

- **Принцип відкритості:** опис методики моніторингу та його результатів для загального відома
- **Принцип незалежності:** результати моніторингу залежать виключно від оцінки отриманої інформації на предмет її відповідності національним стандартам, результатів проведених заходів в межах моніторингу
- **Принцип об'єктивності:** результати моніторингу відображають поточну ситуацію в досліджуваній сфері і не залежать від суб'єктивної думки і волі монітора, який проводив дослідження
- **Принцип законності:** моніторинг заснований на вимогах, пропонуваніх чинним законодавством України та міжнародним стандартам, які є обов'язковими для виконання Україною

Зацікавленими сторонами здійснення цього моніторингу є працівники закладів середньої освіти у м. Запоріжжі, учні та їх батьки, державні органи, які опікуються питанням надання середньої освіти.

Отримані в ході моніторингу результати дозволяють досягнути вихідних даних щодо стану дотримання права на працю працівників закладів середньої освіти у м. Запоріжжі з 24.02.2022 р. по серпень 2022 року, і як наслідок стану готовності до надання середньої освіти у м. Запоріжжі її здобувачам.

III.

НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРЕДМЕТУ МОНІТОРИНГУ

Під час цього дослідження були використані стандарти правового врегулювання праці та надання середньої освіти на національному рівні, які є обов'язковими для виконання Україною та підкреслюють необхідність виконання державою своїх позитивних обов'язків щодо гарантованих нею прав людини.

В Україні повинні бути рівні умови для здобуття повної загальної середньої освіти. Кожному забезпечується доступність та якість повної загальної середньої освіти. Кожному громадянину України, іншим особам, які перебувають в Україні на законних підставах, а також кожній дитині незалежно від підстав її перебування в Україні гарантується безоплатне здобуття у державних та комунальних закладах освіти повної загальної середньої освіти на кожному її рівні за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів один раз протягом життя.

В закладах загальної середньої освіти повинно бути створено безпечне освітнє середовище. В свою чергу безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин¹.

⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX «Про повну загальну середню освіту».

Учасниками освітнього процесу в закладах освіти є:

- учні
- **педагогічні працівники**
- **інші працівники закладу освіти**

Жоден учасник освітнього процесу не повинен зазнавати жодних форм дискримінації.

Педагогічні працівники мають права, визначені Законом України «Про освіту», Законом України «Про повну загальну середню освіту», законодавством, колективним договором, трудовим договором та/або установчими документами закладу освіти.

Педагогічні працівники закладів освіти приймаються на роботу за трудовими договорами відповідно до вимог Законом України «Про повну загальну середню освіту» та законодавства про працю (зокрема, Кодексом законів про працю, Законом України «Про відпустки» та Законом України «Про оплату праці», Законом України «Про охорону праці» тощо).

Педагогічні працівники державних і комунальних закладів загальної середньої освіти, які досягли пенсійного віку та яким виплачується пенсія за віком, працюють на основі трудових договорів, що укладаються строком від одного до трьох років.

Педагогічні працівники зобов'язані:

- **дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками**

- **виконувати** обов'язки, визначені Законом України «Про освіту», Законом України «Про повну загальну середню освіту», іншими актами законодавства, установчими документами закладу освіти, трудовим договором та/або їхніми посадовими обов'язками
- **забезпечувати** єдність навчання, виховання та розвитку учнів, а також дотримуватися у своїй педагогічній діяльності інших принципів освітньої діяльності, визначених статтею 6 Закону України «Про освіту»
- **використовувати** державну мову в освітньому процесі відповідно до вимог Закону України «Про повну загальну середню освіту»;
- **володіти** навичками з надання домедичної допомоги дітям
- **постійно підвищувати** свою педагогічну майстерність

Робочий час педагогічного працівника включає час, необхідний для виконання ним навчальної, виховної, методичної, організаційної роботи та іншої педагогічної діяльності, передбаченої трудовим договором та/або посадовою інструкцією.

Конкретний перелік посадових обов'язків визначається посадовою інструкцією, яка затверджується керівником закладу освіти відповідно до вимог законодавства. Засновник або уповноважений ним орган, керівники закладів освіти та їхніх структурних підрозділів не мають права вимагати від педагогічних працівників виконання роботи, не передбаченої укладеним письмовим трудовим договором та/або посадовою інструкцією.

Педагогічне навантаження вихователя закладу загальної середньої освіти становить 30 годин, вихователя спеціального закладу

загальної середньої освіти та асистента вчителя у закладі загальної середньої освіти - 25 годин на тиждень. Розподіл педагогічного навантаження у закладі освіти затверджується його керівником відповідно до вимог законодавства. Педагогічне навантаження педагогічного працівника закладу освіти обсягом менше норми, встановлюється за його письмовою згодою. Перерозподіл педагогічного навантаження протягом навчального року допускається у разі зміни кількості годин з окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів), що передбачається навчальним планом закладу освіти, або за письмовою згодою педагогічного працівника з дотриманням законодавства про працю.

Оплата праці педагогічних працівників здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та інших актів законодавства. Фінансування здобуття повної загальної середньої освіти здійснюється за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Місцеві державні адміністрації:

- **проводять** моніторинг роботи та рішень органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів у частині реалізації ними державної політики та дотримання законодавства у сфері освіти, а також виконання ними прав і обов'язків засновників закладів освіти, визначених Законом України «Про повну загальну середню освіту» та Законом України «Про освіту»
- **надають** органам місцевого самоврядування, їх виконавчим органам, посадовим особам рекомендації щодо усунення порушень законодавства з питань освіти та виконання ними прав і обов'язків засновників закладів освіти, визначених Законом України «Про повну загальну середню освіту» та Законом України «Про освіту»

- **звертаються** до суду з позовами про зобов'язання органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб усунути порушення та виконати вимоги законодавства у сфері загальної середньої освіти
- **можуть ініціювати** проведення позапланових заходів державного нагляду (контролю)
- **можуть здійснювати** окремі повноваження органів місцевого самоврядування, а також окремі функції засновників закладів освіти на відповідній території у разі уповноваження їх на це місцевою радою шляхом прийняття відповідного рішення
- **здійснюють** інші повноваження відповідно до Конституції України, законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів.

IV. СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У М. ЗАПОРІЖЖІ

В межах проведення моніторингу досліджувались такі питання:

1. Чи наявні випадки направлення у відпустки без збереження заробітної плати працівників на період дії воєнного стану?
2. Чи були випадки затримки чи не виплати заробітної плати працівникам, в тому числі працівникам, які виїхали за кордон?
3. Який відсоток укомплектованість закладів середньої освіти в м. Запоріжжі вчителями за дисциплінами? Яка кількість вакансій у м. Запоріжжі для працівників закладів середньої освіти та безробітних, перебуваючих на обліку?
4. Яка кількість та характер порушених прав, було зафіксовано спеціальним державним контролюючим органом?

По-першому питанню в ході проведення моніторингу, було виявлено випадки направлення працівників у відпустки без збереження заробітної плати працівників на період дії воєнного стану (зокрема, у Запорізькому академічному ліцеї №34 у м. Запоріжжі). З огляду на те, що режим воєнного стану в Україні постійно продовжується, працівник з одного боку залишається без засобів на існування та змушений шукати іншу роботу, а з другого – не виконуються ті трудові обов'язки, що повинен виконувати працівник за для належного надання здобувачам обов'язкової середньої освіти на належному рівні, як наслідок порушення «ланцюга» виконання праці у надавача середньої освіти призводить до неналежного виконання державою позитивного обов'язку.

Така ж сама ситуація щодо направлення працівників у відпустки без збереження заробітної плати на літній період була у інших закладах середньої освіти, з причин недостатності бюджетного фінансування.

Із правового аналізу ст. ст. 25 та 26 Закону України «Про відпустки» вбачається, що надання відпустки без збереження заробітної плати має бути ініційовано виключно працівником та мати чітко окреслені строки, а не посилання на настання певної події (як закінчення дії воєнного стану).

У відповідності до ст. ст. 58,59 Закону України «Про повну загальну середню освіту» фінансування оплати праці працівників – здійснюється за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Таким чином належне і повне фінансування оплати праці працівників повинно забезпечуватись державою в повній мірі.

По-другому питанню в ході проведення моніторингу, до Департаменту освіти і науки Запорізької міської ради було направлено запит про надання інформації щодо заборгованості із заробітної плати працівників. У письмовій відповіді на запит було зазначено, що станом на 22.08.2022 р. жодної заборгованості в оплаті праці – немає. Так само не було інформації щодо наявності такої заборгованості – з інших джерел.

По-третьому питанню в ході проведення моніторингу, від Департаменту освіти і науки Запорізької міської ради було отримано інформацію про наступну укомплектованість закладів середньої освіти в м.Запоріжжі вчителями за дисциплінами станом на 22.08.2022 р.:

• вчителями початкових класів	95%
• вчителями української мови і літератури	98%
• вчителями російської (зарубіжної) мови та літератури	100%
• вчителями історії	100%
• вчителями фізики	96,7%
• вчителями математики	67,3%
• вчителями інформатики	95,3%
• вчителями хімії	99,6%
• вчителями географії	97%
• вчителями біології	99,3%
• вчителями англійської мови	81,6%
• вчителями німецької мови	98,1%
• вчителями іспанської мови	100%
• вчителями французької мови	100%
• вчителями музики	100%
• вчителями образотворчого мистецтва	96,2%
• вчителями фізичної культури	98,3%
• вчителями предмету «Захист Вітчизни»	100%
• вчителями трудового навчання	99,2%

Поряд із наведеним, в межах проведення моніторингу було отримано інформацію від Запорізького міського центру зайнятості, де станом на 15.08.2022 р. на обліку в якості шукачів роботи (безробітних) було 27 вчителів та 7 асистентів вчителя. Одночасно з цим будь-яких вакансій у центрі зайнятості для вчителів були відсутні.

Враховуючи наведене, можна дійти висновку про те, що заклади середньої освіти (як автономні юридичні особи, роботодавці), маючи не укомплектованість штату працівників не звертаються до центру зайнятості за відповідним

пошуком працівників. Вказані обставини можуть негативно вплинути на процес надання якісної середньої освіти у відповідності до державних стандартів.

Також під час моніторингу були виявлені випадки коли вчителі змушені були звільнитись через свій пенсійний вік, на прохання адміністрацій. Вказані випадки є проявом дискримінації і порушення прав людини, що потребує вжиття профілактичних заходів.

Відповідно до ч.1 ст. 12 Закону України «Про зайнятість населення» - кожен має право на безоплатне одержання інформації про пропонування і попит на робочу силу, зокрема про вільні робочі місця (посади), можливості та умови працевлаштування на території України і за кордоном, професійну орієнтацію, професійне навчання та інші послуги, передбачені законодавством. Держава забезпечує доступ до інформації у сфері зайнятості населення через органи державної влади та засоби масової інформації.

Відповідно до ч.1 ст. 12 Закону України «Про зайнятість населення» - кожен має право на оскарження рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, фізичних осіб, що застосовують найману працю, а також дій або бездіяльності посадових осіб, що призвели до порушення права особи на зайнятість, відповідно до законодавства.

По-четвертому питанню в ході проведення моніторингу, було здійснено запит від 12.08.2022 р. до Головного управління Держпраці у Запорізькій області, де запитувалась така інформація:

- 1.** Кількість отриманих скарг про порушення трудового законодавства від працівників закладів середньої освіти у м.Запоріжжі у період з 24.02.2022 р. по 12.08.2022 р.
- 2.** Кількість задоволених скарг і поновлених прав працівників закладів середньої освіти у м.Запоріжжі у період з 24.02.2022 р. по 12.08.2022 р.
- 3.** Перелік закладів середньої освіти у м.Запоріжжі, в яких було зафіксовано порушення трудового законодавства відносно працівників у період з 24.02.2022 р. по 12.08.2022 р.
- 4.** Характер/вид трудових прав, які були порушені за зверненнями працівників закладів середньої освіти у м.Запоріжжі у період з 24.02.2022 р. по 12.08.2022 р.

Листом Головного управління Держпраці у Запорізькій області від 18.08.2022 р. було надано відповідь, що з огляду на дію воєнного стану та Постанови Кабінету Міністрів України №303 від 13.03.2022 р. «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» проведення планових і позапланових заходів державного нагляду тимчасово припинено.

З огляду на наведене слід зробити висновок про тимчасове припинення діяльності державного органу, який у відповідності до ст. 259 КЗпП України здійснює нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю. Таким чином в умовах воєнного стану неможливий захист права на працю за допомогою органів Держпраці, що грубо порушує права людини за відсутності раціональної пропорційності цілям припинення заходів державного нагляду у сфері праці.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Департаменту освіти і науки Запорізької міської ради:

- провести роз'яснювальні заходи для керівників закладів середньої освіти про порядок і умови надання відпусток без збереження заробітної плати для працівників
- провести роз'яснювальні заходи щодо заборони і наслідків проявів різних форм дискримінації працівників за різними ознаками
- провести роз'яснювальні заходи щодо необхідності своєчасного звернення до центрів зайнятості для пошуку працівників на наявні вакансії, за для збереження існуючої системи робочого навантаження та надання якісної освіти

2. Запорізькій обласній державній адміністрації (Запорізькій обласній військовій адміністрації):

- провести моніторинг роботи та рішень Запорізької міської ради в частині реалізації ними державної політики та дотримання законодавства у сфері освіти, а також виконання ними прав і обов'язків засновників закладів освіти, визначених Законом України «Про повну загальну середню освіту» та Законом України «Про освіту», в частині забезпечення трудових прав працівників закладів середньої освіти та формування достатнього щорічного фонду оплати праці; а також забезпечення безпечного освітнього середовища у закладах середньої освіти у м.Запоріжжі

3. Кабінету Міністрів України:

- з огляду на значні ризики і чутливість питання дотримання права на працю в умовах воєнного стану, розглянути можливість внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України №303 від 13.03.2022 р. «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» в частині надання дозволу на проведення заходів державного нагляду (контролю) у сфері праці.

Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) – найбільша асоціація правозахисних організацій України, що об'єднує 27 правозахисних недержавних організацій. Спілка сприяє розвитку гуманного суспільства, що базується на повазі до людського життя, гідності та гармонійних стосунків між людиною, державою і природою через створення платформи для співпраці між членами Спілки та іншими учасниками правозахисного руху.

04070, м. Київ, вул. Фролівська, 3/34
Тел. +38 044 485 17 92
факс +38 044 245 99 24
<http://www.helsinki.org.ua>
e-mail: office@helsinki.org.ua

**УКРАЇНЬКА
ГЕЛЬСІНСЬКА**
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

